

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD:

H. V. Gregersen:

Provst Peter Paulsens Åbenrå-kronik for året 1824

Frode Gribsvad:

Nogle uddrag af lærer J. P. Lauesgårds dagbog 1866–67

Svend B. Troelsen:

Et kloster i Råhede?

Chr. Maibøll:

Gilder og fester i Ketting i tiden omkring 1825

H. F. Petersen:

Rumlepotten

Glimt fra svundne tider

Sønderjysk månedsskrifts ekspedition:

Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev
Overlærer Chr. Stenz adresse er: Tøndervej 173, Åbenrå

NUMMER 1 · 1. JANUAR 1961 · 37. ÅRGANG

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største dagblad

A. Nielsen & Co. A/S

Nykøbing Falster

A-S Faxe Kalkbrud

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Central 9123

Jordbrugskalk

97% kulsur kalk i varen, som den leveres, ca. 100% passerer 1 mm sigte

Lolland - Falsters Folketidende

Stiftets største blad

Nykøbing F.

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 13 og 18

Graasten Andelsslagteri

Aktieselskabet
Varde Bank

Filialer og kontorer
over hele Sydvestjylland

Bogtryk Bogbind

Th. Laursens Bogtrykkeri
Jernbanegade 8, Tønder tlf. 2 15 50

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste blad

ANDELSBANKEN

Haderslev

Aabenraa

Støt
vore
annoncører

MAMMEN *specialsåmaskiner*
VILMO *kunstgødningsspredere*
GYRO og EXTI *kvarne*
GYRO *kuledækkere*
GYRO *frontlæssere*
GYRO *roeoptagere*
GYRO *centrifugalspredere*
●
GYRO *kaffemøller*

A-S GYRO . SKIVE

Telefon 1500

Provst Peter Paulsens Åbenrå-kronik for året 1824

Ved H. V. Gregersen.

Helt op til vor tid har man i Åbenrå kunnet glæde sig over interesse for byens fortid. Allerede i første halvdel af 1600-tallet lagde Claus Møller for med sin bykrønike, og den er atter og atter blevet afskrevet og suppleret. Under rationalismen med dens dyrkelse af al oplysning øgedes også den historiske interesse, thi – som pastor Peter Kier i Øster Løgum skriver i indledningen til sine tolv bind om sit sogn – »historien er en af de nyttigste videnskaber, der er til.«

Samme pastor Kier fremkom i 1824 i Aabenraa provstis præstekonvent med nogle »Gedanken über die Anlegung eines Gemeindechronikons in jedem Pastorate.«¹⁾ »Hvilken modtagelse dette forslag fik, ved man ikke, – og noget synligt resultat førte det næppe til i Åbenrå provsti«, skriver pastor Hejselbjerg Paulsen i sin skildring af Peter Kier.²⁾

Imidlertid var der en af pastor Kiers tilhørere i konventet, der reagerede på hans opfordring, og det var selveste provsten, provst Peter Paulsen, der havde været initiativtageren til provstiets første præstekonvent i 1819. Et fremtrædende træk hos denne typiske repræsentant for det bedste inden for rationalismen var det, at han som provst stræbte efter at være et forbillede for provstiets præster. Et bevis på, at han ikke ønskede at sidde en opfordring fra en af sine kæreste embedsbrødre overhørig, er efterstående »Åbenrå-kronik for året 1824«, som han foredrog i konventet den 14. juni 1825.³⁾

I overensstemmelse med sin stand indleder han om *det »religiøst-sædelige«* liv i det svundne år, og glæder sig herved over, at byens retsprotokol kun anfører 2 mindre tyverier, 1 injuriersag og 3 slagsmål inden for en kommune, der tæller 4000 mennesker. At øvrigheden ikke så gennem fingrene med de skyldige, ser man af, at der nyligt var blevet ansat en politibetjent i byen. Provsten mente derfor – i god overensstemmelse med rationalisternes lyssyn – at kunne hævde, at befolkningens fredelige sindelag havde sine rødder i religiøse grundsætninger. Ganske vist måtte han dog tilføje, at ikke alt var i den bedste orden, thi fattigkassens bestyrelse havde set sig nødsaget til at fratage et samvittighedsløst forældrepar deres børn, som på det offentliges bekostning var blevet overladt til opdragelse hos redelige håndværkerfolk. Desuden hengav adskillige sig i så høj grad

til drukkenskab, at de ikke alene ødte deres borgerlige velstand, men også fremskyndte deres eget endeligt. Ligeledes var hvert 11. barn født uden for ægteskab, og to af mødrene havde måttet søge retslig bistand for at tvinge faderen til at sørge for børnenes underhold.

Med hensyn til *det kirkelige liv* i Aabenraa i 1824 fremkommer provsten med den interessante oplysning, at der kom stadig færre til den tyske prædiken og flere og flere til den danske. Altergæsternes antal var steget med 160 og udgjorde 712. »Meget lille og ringe i forhold til indbyggerantallet«, men stigningen fik dog provsten til at se med fortrøstning på udviklingen. En ny, »tidsmæssig« kirke- og sabbatsordning ville kunne fremme det kirkelige liv. »Os præster gav Gud sundhed til at forkynde hans sandheds ord i Jesus Kristus. Måtte det have fundet megen god jord og bære rige frugter til styrkelse og trøst for vore tilhørere i troen og i trofastheden.«

Skolebesøget havde forbedret sig i det forløbne år, og overbevisningen om, at byens skolevæsen var hensigtsmæssigt indrettet, blev mere og mere almindelig. Ingen af byens 7 lærere havde i det svundne år forsømt så meget som een time! Flere af dem virkede ikke blot med iver, men også med udmærket dygtighed, således pigelærer Hansen og lærer Hansen ved Günderoth-skolen, samt elementarlærerne Lorenzen og Michelsen. Sidstnævnte blev forflyttet som lærer til Haderslev, og i hans sted kom seminarist Friedrichsen. Denne og elementarlærer Dreesen havde på kommunens bekostning været i Eckernförde for at lære den indbyrdes undervisningsmetode. Dette havde især vist sig at være gavnligt i Dreesens klasse. Endnu savnedes tabellerne dog, før der kunne komme noget virkeligt ud af denne undervisningsmetode.⁴⁾

Den kirkelige statistik viste 85 fødte, 83 døde, 6 dødfødte, 8 uægtefødte, 31 ægteviede. Blandt de døde var der 2 druknede, som sikkert kunne have været reddet, hvis dr. Neubers forslag om en redningsanstalt havde fundet større tilslutning hos »de ellers så gavmilde borgere.«

Det økonomiske liv i Aabenraa kunne kun vække glade forhåbninger. »Guds jordiske velsignelse, der ledsagede borgernes kamp for at genoprette velstanden, var ikke til at tage fejl af. Der blev købt 8 og bygget 3 nye skibe, således at der nu var ialt 47 skibe med tilsammen 2182 kommercelæster.

Fragskibsfarten havde været lykkelig, ikke blot som følge af højere fragter, men også på grund af sørejsernes lykkelige afslutning. Åbenrå havde den store lykke ikke at miste et eneste skib i de hårde storme, som mange af skipperne var ude for i løbet af november og december måneder. En ny vej til det sydlige Amerika og Havannah (på Cuba) åbnede sig samtidig for fragskibsfarten. Skibene sejlede dertil med fragt fra Hamburg og Bremen, fra Portugal, Spanien og Sydfrankrig, ja et blev endog

Provst Peter Paulsen.

befragtet fra Bahia (i Brasilien) til Lima (Callao i Peru) for den store sum af næsten 10.000 rigsdaler og vendte lykkeligt hjem.

Med skibsfarten øgedes også *skibsbyggeriet*, ikke blot med hensyn til omfang, men også med hensyn til indre fuldkommenhed. Den herværende skibsbygmester Paulsen forsørgede på sine værfter næsten 40 familier og

erhvervede sig ved at efterligne den amerikanske byggemåde så stort ry uden for sin fødeby, at han måtte afslå adskillige bestillinger udefra.

Mindre lykkelige var de egentlige *handelsspekulationer*, særlig i korn. Det betydelige tab, de pågældende led, svækkede desværre både deres kraft og mod. Dog blev 2 skibe befragtet på England, et med havre og et med egebark og egeplanker. Ligeledes blev besejlingen af København med sten og tømmer fortsat. Der indførtes 3 ladninger hør, 3 betydelige ladninger salt og en stor del kolonialvarer. Der kom også 8–10 svenskere med bygningstømmer, kalk og jern, men desværre tog de kun få af landets produkter med tilbage.

De offentlige arbejder, der allerede var påbegyndt forrige år, havde god fremgang. Den nye »begravelsesplads« foran byen blev indhegnet,⁵⁾ vejen dertil blev udvidet, flere gader, således Skibbrogade, Fiskergade, Vestergade, Nybro og en del af Slotsgade, fik ny brolægning. Til dækning af omkostningerne hertil fik borgmester Schow »brevskillingen«,⁶⁾ som indbragte 3–400 rdl om året, bevilget på endnu fem år, ligesom brandpengene for dette år på borgmesterens forslag anvendtes hertil. Man behøvede her efter kun at fordele renteudgifterne på husejerne. Til anlægget af begravelsespladsen skaffedes med allerhøjeste tilladelse et lån på 700 rdl., som indkommer igen ved salget af gravsteder. Iøvrigt vil vejens istandsættelse, anskaffelse af en ligvogn og porten ind til kirkegården koste endnu 7–800 rdl., som fordeles på husstandene over tre år.

De almennyttige foranstaltninger såsom Sparekassen, Enkekassen og Bibelselskabet virkede med velsignet resultat. *Sparekassen*⁷⁾ havde en omsætning på 67.393 mark 5 sk., modtog i indskud 12.727 mark 6 sk. og forøgede egenkapitalen, der oprindelig var på 300 mark til 1408 mark 3½ sk. *Enkekassen* udbetalte 4 rdl. årligt til 19 enker, fik 4 nye medlemmer og talte nu 100 medlemmer. Dens formue steg fra 855 rdl. 36 sk. i 1817 til 1783 rdl. 25 sk. *Bibelselskabet* havde en indtægt på 32 rdl. 20½ sk. og uddelte 17 tyske og 2 danske bibler, samt 16 salmebøger til fattige konfirmander.

»Den Algede har i det forløbne år bevaret kommunen for alle offentlige ulykkestilfælde.«

HENVISNINGER:

- 1) Optrykt af professor N. Falck i Neues Staatsbürgerliches Magazin IV (1824), s. 632 ff.
- 2) Sønderjysk Månedsskrift, 10. årgang, s. 114 ff.
- 3) Findes i pk: Åbenrå provestearkiv, Forskelligt, sagligt ordnet 1819–1913, men hører naturligt hjemme i pk: Åbenrå provestearkiv, Ang. præstekonventet og de på dette forelagte afhandlinger 1821–41.
- 4) Den »indbyrdes« undervisning stod i høj kurs blandt rationalisterne. Ved denne metode kunne et stort antal børn undervises på een gang, men undervisningen blev let noget mekanisk og livløs. Ved hjælp af ophængte tavler med belærende tekst skulle børnene i grupper, ledet af en hjælper, under lærerens vejledning sætte sig ind i det pågældende stof.

- 5) Kirkegården indviedes 1826. Det er vel netop karakteristisk, at man i rationalismens tid kunne tænke sig at flytte de døde bort fra kirkens nærmeste omgivelser – hvor nødvendigt det end har været. Bemærk også udtrykket »begravelsesplads«.
- 6) Om Toldsted brevs killing se S. mdsskr. 1958, s. 222–223.
- 7) Sparekassesagen lå rationalisterne stærkt på sinde, og provst Peter Paulsen var en af pionererne. De var begyndt i England i 1740'erne, kom til Hamburg 1756, derefter Kiel 1792; men efter den tabte krig tog bevægelsen fart: Friedrichsberg ved Slesvig 1815, Åbenrå 1818, Flensborg, Kappel, Tønning, Itzehoe og Haderslev 1819. Se iøvrigt H. Hejselbjerg Paulsen: Sparekassen for Aabenraa By og Amt (1943).

Nogle uddrag af lærer J. P. Lauesgårds dagbog 1866-67

Ved Frode Gribsvad

Jørgen Pedersen Lauesgård fødtes 1838 på Lauesgård i Vilstrup sogn. Familien var ikke uden forbindelse med tidens rørelser, således var en ældre broder elev på Rødding højskole. Størst betydning for ham fik dog F. E. Boysen, der 1850 blev præst i Vilstrup. Man får indtryk af, at han næsten betragtede sig som stående i et sønligt forhold til ham. 1856 kom han på Jelling seminarium og kom her under indflydelse af en anden betydelig grundtvigsk mand, seminariefors tander H. J. M. Svendsen. Stor betydning for ham fik det også, at han her sluttede et nært venskab – fostbroderskab kaldte de det – med et par andre betydelige elever, den senere forskoleseminariefors tander R. J. Holm og den senere højskolefors tander H. Rosendal. 1858 tog Lauesgård eksamen og blev derefter huslærer hos præsten i Mjolden, Harald Boysen, en broder til F. E. Boysen, samt i Ottersbøl møllegård. Da skolelæreren i Mjolden blev baptist og derfor afskediget, underviste Lauesgård i nogen tid hele sognets børn i møllegården. Han søgte degnestillingen, men fik den ikke og begyndte derefter en friskole i den gård i Hovst i Vilstrup sogn, som Laurids Skau i sin tid ejede. Her holdt han skole for 10–12 børn fra 1. juni 1859 til april 1861. Han blev da kaldet til andenlærer i Stepping. Her var K. L. Kristensen førstelærer. Han var født 1814 i Søderup i Hjordkær sogn og var seminarist fra Skårup. Der opstod et meget venligt forhold mellem ham og Lauesgård. Fra nytår 1863 blev Lauesgård kaldet til lærer i Sillerup i Fjelstrup sogn, og han giftede sig nu med Laura Bay, en skibsrederdatter fra Horsens.

Da det 1867 forlangtes, at lærerne skulle sværge den prøjsiske konges troskab, nægtede både Lauesgård og K. L. Kristensen det, og de fik da deres afsked. Det var ikke let pludseligt at stå på bar bund med kone og

børn. Lauesgård havde allerede 1866 søgt flere skolelærerkald i kongeriget uden at få dem. Nu tænkte han noget på at oprette en højskole sammen med Kristensen, men det blev ikke til noget. Rosendal skaffede ham nogle vikartimer ved borgerskolen i Vejle og tilbød ham at blive lærer ved højskolen i Vinding, som han var ved at oprette, men det blev heller ikke til noget. Juni 1867 blev han kaldet til lærer og kirkesanger i Yding nordvest for Horsens, hvor han fik sin egentlige gerning. Han døde 1933, 94 år gammel.

I landsarkivet i Åbenrå findes en dagbog, som Lauesgård har ført fra 1. januar 1866 til 15. september 1867. Her skal gives nogle uddrag af den, som kaster blinklys ind over tiden. Lauesgårds retskrivning følges, kun er enkelte forkortelser opløst og enkelte tegn tilsat for tydelighedens skyld.

1866.

4. febr. Jeg var til kirke, der var barnedåb, altergangskone (Viff fra Anslet) og bekendtgørelser. Der var megen tydskhed i præstens tale.

10. febr. ... jeg besøgte Sabroe¹, hvor jeg fik min regning på 23 rdl. 4 mk. 1 sk. og de sidste hefter af Anton Nielsens »Fra Landet«. Dernæst var jeg ude hos provsten.² Af en jomfru blev jeg tiltalt på tydsk: »Die Name steht auf der Thür!« »Hvad vil De?« kom provsten brusende hen imod mig. »Jeg vil blot spørge, om der er noget ivejen for, at vi vedblive at bruge Balslevs lærebog?« »Nej, jeg bruger den selv!« »Matzen³ har tidligere forbudt mig at bruge den og nu for nylig sagt til konfirmanderne: Den er urigtig og falsk!«

Derefter udspandt der sig en samtale om Balslevs lærebog og Luthers lille katekismus, hvorefter fortsættes:

»Jeg har endnu en ting, jeg gærne vilde tale med Deres Højærværdighed om, og det er: Jeg har holdt en tale ved en barnedåb hos min broder over de ord: »Vel født osv.« og blot sagt, at til en vel opdragelse hører ej blot, at børnene lære deres bøger udenad, men fremfor alt, at de få kærlighed til hvad de lære: Vorherre, forældrene og det sprog, de tale; det er jo hvad alle kristne må være enige om over hele jorden, af hvad mening vi så end er; for de politiske meninger er jo ingen enige om, der er jo ikke to, der ganske dele meninger med hinanden i politikken, og hvad jeg har sagt, har jeg ærlig ment og haft en god hensigt med; derfor har det gjort mig ondt, at hr. pastor Grauer⁴ i Vilstrup, som jeg har haft gode tanker om, har vendt det til det onde og så hånligt og bittert skrevet imod mig i »Nordslesvigsk Tidende«, det har vakt så stor forbittrelse i Vilstrup menighed, så nogle sige, de holde med præsten og andre med mig.« – »Ja,

1. Boghandler i Haderslev.

2. Provst H. P. Prahll, Gl. Haderslev.

3. A. H. Strodtmann Matzen var præst i Fjelstrup fra 1864.

4. Otto Georg Grauer var præst i Vilstrup fra 1864.

jeg kan nok huske at have læst et sådant stykke, men ved De, at det er af Grauer?» – »Jo, det kan man læse ud af enhver linje, skønt der intet navn står under.« – »Jeg regner aldrig på, hvad der står i de offentlige blade.« – »Ja, men det har gjort mig ondt, og derfor har jeg følt trang til at udtale mig for Dem, da det er så hånligt og bittert.« – »Det var dog nok ikke så slemt; havde De ikke talt om modersmålet, skulde det ikke være en demonstration, var det ikke sofisme? Grauer må have opfattet det således, han må have mærket noget anstødeligt deri, og man skal være uhyre forsigtig med sådant i denne tid og ikke give den mindste anledning til anstød; Grauer har været, hvor der har været et stærkt kristeligt liv⁵, det som vi andre har savnet.« Jeg forsikrede provsten om, at jeg var mig bevidst kun at have næret den bedste hensigt og ærligt udtalt min kristelige mening, som jeg både kunde og vilde forsvare. – »Ja, jo! det skal så ikke have noget at betyde, og skulde der komme noget bagefter, så skal jeg nok huske, De selv har talet til mig derom. Tak skal De ha'! Farvel Lauesgård.«

14. febr. Bønderne agter at oprette en folkehøjskole i Nørre Bjert, der indbydes til møde i Krybily kro d. 17 ds. formd. kl. 11 af 18 bønder med J. Bertelsen i Starup⁶ i spidsen.

16. febr. Jeg skrev 4 begravelsesbreve⁷ for Anne Kirstine Thuesen.

17. febr. Skrivelse til sogneforstanderskabet i Brahetrolleborg sogn om at blive indstillet til embedet i Grønderup; porto 7 sk. ... Karen var her og indbød os til begravelse den 21.; Laura til at være klædekone og jeg til at synges et par vers efter bordet.

21. febr. Begravelse hos Anne Kirstine Thuesen. Som sædvanlig endtes med dygtig drikken til langt ud på aftenen.

27. febr. Brev fra hr. lærer B. Simonsen i Gerup, formand for sogneforstanderskabet, med opfordring til at søge; det er sket i Guds navn, hans vilje ske.

4. marts. Gode rygter for os danske.

5. marts. Idag begynder jeg på »Erik Menveds barndom«.

9. marts. »Erik Menveds barndom« er så rar at læse. Danmark bestå!

[Den 15. marts er der eksamen i skolen:]

15. marts. Prøven begyndte lidt efter kl. 2. Præsten kom med sin kone i den lukkede vogn. Han lod mig katekisere i 5 kvarter. Derefter havde vi tavle- og hovedregning, som ikke gik godt; jeg giver den dårlige skolegang og den påbudte kourantberegning noget af skylden. De allerfleste

5. Grauer var præst i Hjordkær 1849–50, men blev afsat som slesvig-holstener og var derefter præst i Schwelm i Westfalen 1851–64.

6. Chr. Bergs svigerfader.

7. d. e. indbydelser til begravelse.

børn fortalte naturhistorie. Præsten holdt en tale: »Han havde beviser for, der var kærlighed mellem læreren og børnene; han vilde også tale om det ord: »Salige ere de fattige i ånden, thi himmeriges rige er deres«; det kunde tildels kaldes et »smertens« ord, men det var dog et glædens ord, da loven var opfyldt; det gjaldt især for børn at være ydmyge og lydige mod deres foresatte, så skulde de senere komme til ære; det var vigtigt for dem at komme i skole og lære noget, det vilde han lægge dem på sinde; det havde glædet ham, at de tildels havde gode kristendomskundskaber; men Peter Smidt(!)⁸ måtte han gjøre bebrejdelser for hans skrivning; men han havde jo haft en dårlig finger, og P. Smidt bemærkede, at han var meget tungnem; bagefter fik præsten en grumme varm irettesættelse herfor af Smidt: »De er den første, der har givet mine børn irettesættelse, jeg har ellers altid fået ros for dem, det har rigtignok fornærmet mig«; præsten bad gentagne gange om forladelse: »Det var ikke så slemt ment«; snart talte han plat og snart anderledes; P. Smidts kone bemærkede, at præsten nok også har haft svært ved at lære, hvad han skulde; han endte med at lyse velsignelse over os og de bønner, vi bad – ja, Gud give dem en glædelig og velsignet opfyldelse! – samt bad Fadervor; vi sang »Drag Jesus mig dog efter dig!«

18. *marts*. Anne Kirstine Thuesen var her, hun betalte mig 1 mk. for de 4 begravelsesbreve, jeg skrev for hende.

21. *marts*. Den gamle Hartz⁹ er død og begravet; provsten havde været hos ham på det sidste og talt alvorsord til ham på tysk, så han havde befalet, medens han levede, at ingen måtte drikke sig fuld til hans begravelse.

25. *marts*. Laura og jeg kørte med L. Jakobsen til kirke. Der begyndtes lidt over 10 og han blev ved til kl. 1¹/₂ – Præstens katekisation var, som Laura siger, »under al kritik«; det er rædsomt, som han vrøvler; stor forvirring og selvmodsigelse.

27. *marts*. Idag kom der i »Kolding Avis« svar på min ansøgning. [Han fik ikke Grønderup kald].

28. *marts*. Jeg har idag læst i »Kong Erik og de Fredløse«.

30. *marts*. Langfredag. Kære Jesus! tiden er også lang for os danskere her, men styrk og trøst du os til at holde ud til genforeningstimen med Danmark.

7. *april*. Vi var til barnedåb hos Nis Smith; der blev sunget danske sange, men også drukket tæt; en livlig stemning var herskende. Jochumsen fra Kabdrup opfordrede mig til at søge degneembedet derovre. Der blev talt om, at P. Bramsen, P. Smidt og jeg skulle læse »Freja« sammen. Jeg modtog første nr. af »Dansk Folketidende«, det var udmærket.

8. Antagelig gmd. i Sillerup P. Schmidts i 1855 fødte søn Peter.

9. Joh. Fr. Vilh. Harz, landbolsmand i Ejsbøl.

8. april. Idag er det kong Christian IX's fødselsdag; Gud give, at han ret må være og blive en danemand og vor konge.

2. juni. Jeg var til stad idag. – Jeg talte med Sabro og Madvig; dansken er nu ved frit mod.

10. juli. Rygte om, at Østerrig har afstået sin part af Slesvig-Holsten til Frankrig; gid det var sandt!

20. juli. »Freja« melder, som om Frankrig vil forråde både os og Østerrig; men Vorherre råder!

24. juli. Idag have vi haft visitats – provsten udsurgte om byerne m. m. her i provstiet, børnene svarede, at de boede i Danmark. – 6 bryllupsbreve færdige.

25. juli. P. Viff [Viuff] kom herind; jeg skrev ialt 40 breve.¹⁰⁾

3. aug. Vi er til Peter Viffs og Inger Marie Nissens bryllup. Sex spille-mænd. En meget stor sal var beklædt, vel til en 300 personer. Aggesen¹¹⁾ kom sildig, da han først kørte sin rug hjem: 6 læs; han havde skrevet en lille sang til brudeparret. Præsten udbragte brudeparrets skål; han talte om at bytte hjem og at det måtte være til lykke og velsignelse. Jeg talte for brudeparrets forældre; de havde set deres børns 1ste dag, men ikke den sidste, men den, som lå imellem, højtids- og bryllupsdagen, med glæde i huset og hjertet. Aggesen talte for livet, munterheden i forsamlingen. N. Hansen for venskab og kærlighed. Præsten for madam Viff; han mindede om hendes mands dødsfald, da han første gang var kommen i huset; N. Iversens¹²⁾ skål blev også drukken af købm. Mandix. Aggesen: der var noget, som lå os alle tungt på hjerte, noget, som vi håbede på! Mandix: Den sidste taler ville ikke udtale, hvad det var, men så ville han: Grænsepælene flyttes så langt mod syd som muligt. Jublende hurra. Bjørnshauge fra Åbenrå¹³⁾ talte for modersmålet. Det havde glædet ham at høre modersmålet blive talt så levende og klart her idag. Det havde mange fjender at kæmpe imod. Vi ville håbe, det måtte få bedre kår og altid blive ved at lyde, hvor det nu lyder. Aggesen for damerne. Mandix for præsten og hans familie, bagefter og gentagne gange for, at grændsen må flyttes; præsten udtalte som sin faste overbevisning, at den flyttes op til Skagen. Strid! Jeg for brudepigerne. – Præsten drak sig fuld. Aggesen blev båret om til Hansens. En løjtnant Neuhaus talte for grundloven. Livlig dans. – Hjem kl. 1.

5. aug. Brudeparret var til kirke. Vi var til 2dendagsbryllup. Jeg udbragte de unge folks skål. – Løjtnant Neuhaus udbragte »gamle Danmark«s skål; han kendte befolkningens danskhed, og det gode ord, han

10. Bryllupsbreve, d. e. indbydelser til P. Viuffs bryllup.

11. Skolelærer i Knud, Fjelstrup sogn.

12. Antagelig skafferen, måske bødker Niels Iversen i Fjelstrup.

13. Dyr læge J. H. Bjørnshauge i Åbenrå, fætter til brudgommen.

havde at sige om »gl. Danmark« fandt jublende genklang hos forsamlingen, der var lige så stor som i fredags. N. Hansen lod de udenbys leve; Bjørnshauge talte varmt og kraftigt for gamle Danebrog, der nu ikke måtte vaje over vore huse, men han håbede, troede, ja, var vis på, at den tid ej var fjern, da vi atter skulle se det gl. kære, ærefulde Danebrog; der var forskellige faner med forsk. sympathier: rød-hvid-blå mindede om oprør, mened og landsforræderi – præsten rejser sig op, skraber med benene og siger: jeg protesterer – med det var det forbi; sort og hvid bøjede han sig for, men rød og hvid er gl. Danebrogs farver, hvorom vi sang: »Vift stolt på Kodans bølge«; men nu må vi end ikke bære farverne, dog, det gik ikke så strængt til, som der truedes, og det vidnede om, at sejerherren følte, at han har ikke været i sin ret. Jublende og kraftige hurraer endte denne skåltale. Jeg talte om »vinen, folkelig sang og musik«. – Præsten kom nu med en skål for brudeparret; det var godt at have tag over hovedet på huset, da vi havde regnvej, ja de unge folk havde ikke blot eget hus, men også nok i køkken og spisekammer, men David siger, at det vigtigste er, at Herren bygger et hus. Den skål var der flere, som ej ville drikke, da den var udbragt i forvejen; præsten gjorde det for at hindre en tale, som var påtænkt ved et storartet optog af herrer og damer. Optoget kom igen og skålen for damerne blev af hr. løjtn. Neuhaus til en skål for den danske bonde, nordslesvigske eller rettere sønderjydske gårdmand Viff, han ville håbe og ønske, at han altid måtte befindes at være den trofaste, djærve danemand, og at grændsen snart måtte skille ham fra alle tyskere – her blev en pause, som præsten benyttede til at sige: Man kan nok høre, De er ingen Fjelstrupper, ellers bar De Dem ikke således ad, De kender ikke befolkningen. N.: Ligeså godt som De, der er fra Tørning, jeg er fra Haderslev.¹⁴⁾ Nu ville præsten under bordet, men man holdt ham tilbage, i sit raseri råbte han: »Nissen¹⁵⁾ syng, jeg befaler det, det er bedre, vi takke Herren, hvortil Hans Kock senere bemærkede: Det var jo gudsbespottelse – det havde jeg også en følelse af – man rev Nissen ned, så Neuhaus fik endnu udtalt, at både Napoleon og Prøjserkongen havde udtalt, at Nordslesvig er dansk. »Dansken skal sejre og tysken skal fly«, sang man, indtil Nissen begyndte på psalmen: »Nu takke alle Gud«. Første dag drak præsten sig fuld, og idag forlod han og degnen strags bryllupsgården. Madam Madsen og madam Drejer¹⁶⁾ fandtes grædende i et kammer. Jeg var med studenten¹⁷⁾ ude på Sillerupgård. Vi kom først hjem fra dansen kl. 2 om natten. Neuhaus fortsatte talernes række ud på natten; han talte blandt andet om forposterne.

14. Pastor Matzen var født på Tørninggård, løjtnant Neuhaus var søn af en snedkermester i Haderslev.

15. Degn og skolelærer Chr. Nissen i Fjelstrup.

16. Fra Kehlet.

17. J. J. Bjørnshauge, siden redaktør af »Dannevirke«.

26. aug. Jeg gik ned til Hoptrup kirke og hørte Hjorten¹⁸⁾ prædike med tysk svulst om ørkenen-loven, om Gud på stjærnerne med tyske ord som: fornunft, langsom, fert, Nortamerika, efangelium; forresten holdt han sig til katekismens 3 artikler, uden at jeg fik mindste indtryk af, at han troede, hvad han lærte; han lever da også for kortspil og drikkeri. Man siger, at der dog i modsætning til Grauer i Vilstrup skal være noget menneskeligt ved ham.

27. aug. Ludvig Smith¹⁹⁾ kørte os til Langhorn; han er et herligt menneske, så dansk, så ærlig og tro, så oplyst og så levende; han havde været hos H. A. Kryger, han havde en stærk tro.

4. septbr. Charlotte Hansen fra København besøgte os; hun fortalte om visitatsen i Moltrup. Først talte amtmanden og provsten sagte med hinanden, og dernæst blev der sagt til gl. Hertel²⁰⁾ om at gå ud, mens visitatoriet²¹⁾ udsurgte kirkeværgerne om, hvorledes man var tilfreds med Hertel; derefter udtalte Hertel ved bordet, at det var godt og glædeligt, at afstemningen i Nordslesvig forestod, thi det var strængt at gå med mundklemme på, det var jo godt, at vi havde så humant et visitatorium, som vi havde. Nu rejste amtmanden sig og fremstammede, at det var kun i det tørninglænske, der skulle afstemmes, og ingen af befolkningen ønskede det her. Hertel forstod ikke hans mening. »Gesegnet die Mahlzeit!« udbød amtmanden, bukkede og gik; Fangel efter ham; kappen var han ifærd med igen at tage af; men så kom provsten, hvor amtmanden ej kunne være, der kunne han heller ikke være; ja, så kan De jo gå, sagde Hertel. Ingen fulgte dem til døren. Provsten sagde til frøken Hertel: Det gør mig ondt for Deres skyld! Svaret lød: Da behøver De ej at bryde Dem derom; det er blot en slem forstyrrelse ved bordet – i en fart var de ude af præstegården. Hertel: I 30 år har jeg været præst her, men aldrig har nogen været så uforskammet imod mig. Man truede og knyttede næve mod hinanden. – Da Rejnhold H., kandidat, kom hjem fra Norges fjelde, hvor en bonde spurgte ham: hvorfra? – Slesvig! – Tårer på kind, var svaret!! – omfavnede han sin fader af henrykkelse: Sådant en mageløs fader jeg har! – Bravo for pastor Hertel.²²⁾

7. septbr. Aggesen var her med en stævning, han havde modtaget fra Kier og Prahl om at møde på mandag formiddag kl. 10 på amtshuset; han søgte vidner til præstens fuldskab og kåde mund.

18. P. Hjort, diakon i Ullerup 1844, i Broager 1849–51, afskediget, kompastor i Meldorf 1855, præst i Hoptrup fra 1864.

19. Gmd. i Hoptrup-kirkeby.

20. H. V. Hertel var præst i Åstrup fra 1833 og i Moltrup fra 1841. Han var ivrig med i den danske bevægelse.

21. Kirkevisitatoriet bestod af amtmand (Kier) og provst (Prahl).

22. I Ludvig Hertel: »Hans Vilhelm Hertel« side 383 ff. findes pastor Hertels egen skildring af episoden og dens følger.

18. septbr. P. Viff var med underskrifter til det samme, som de 47 havde udtalt i Berlin;²³⁾ sognefogden ville ikke, jeg gjorde det.

1867.

12. jan. P. Viff var her om bidrag til adv. Erichsen, redaktør af »Angler Zeitung« og om aktier á 25 rdl. til pastor Johansens realskole.²⁴⁾

13. jan. Grande i skolen. Man enedes om ej at ville betale det tyske kært; Søren Thuesen var den første. Peder Viff stemte for det samme; et tysk kært i en dansk skole passede ikke; det var ubehageligt for L[auessgård] at undervise derefter. Bravo.

28. jan. Andreas Danielsen, kornhandler, fra Fjelstrup kom herover om eftermiddagen. – Han fortalte, at sidste søndag, igår, bad præsten 1ste gang for den prøjsiske konge, der var da også kun 12 til kirke.

30. jan. Igår var præsten i skolen, og han var lynende gal over, at jeg ej havde anmeldt min sygdom, ej havde brugt kærtet og ej havde undervist i tydsk. Jeg søger om Kvandløse og Tårnby på Sjælland.

24. febr. Idag åbnes den nordtyske rigsdag; Krüger og Ahlmann skal have været i København.

11.–16. marts. Indgivet ansøgning om Gylling og Rude.

18. marts. Idag kl. 11 mødte vi lærere fra Haderslev, Tyrstrup og Gram herreder på amtshuset for at aflægge troskabsed til kong Wilhelm af Prøjsen; følgende kunne ikke: Andenlærer Petersen i Alver [Aller], Larsen i Anslet, Aggesen i Knud, J. P. Lauesgaard i Sillerup, Lund i Vonsbæk, Gothard i Starup, Petersen på Kalvø, P. Fris i Gammelladegård, Larsen i Simersted, Petersen i Jægerup, Kristensen i Steppinge, andenlæreren i Vedsted, Kloster og andenlæreren i Skodborg og Frandsen i Bøgeskov – ialt 15. Jeg var sammen med dr. Madvig og pastor Nansen,²⁵⁾ der sagde: det er det første nederlag, vi har lidt, hvorover Madvig tog skarpt til genmæle.

23. marts. Idag gik jeg til Steppinge – jeg spiste til middag hos en rig enke i Tyrstrup, der syntes, at degnene ikke skulle have sværget. Kærbølling var hos Kristensens; de blev glade ved mig; højskoletiden var K[ristensen] nær ved at gå ind på; de skal bo i Højrup.²⁶⁾

24. marts. Kærbølling og jeg var nede i præstegården; pastor Hagen²⁷⁾ var suspenderet, da han ej ville »takke« for præjserkangen; han gik ene til kirke for at høre K[ristensen] læse en prædiken.

25.–30. marts. Den ... kom lærer Rosendal og svoger Bay kørende fra

23. De 47 ville takke kg. Wilhelm for § 5 og bede om dens snarlige opfyldelse, men fik ikke audiens.

24. Hospitalpræst J. Johansen oprettede 1866 en dansk realskole i Haderslev.

25. Præst i Taps, inden 1864 også i Aller.

26. Kristensen blev en tid lærer på Gedved seminarium og højskole.

27. L. Chr. Hagen var præst i Mjolden fra 1841 og i Stepping 1850–67, siden valgmenighedspræst i Kerteminde.

Kolding: R[osendal] tilbød mig at overtage hans embede i Vejle eller blive lærer på hans nye højskole i Vindinge.

1. april. Idag møder de sillerupper til edsaflæggelse i Feldt.²⁸⁾

8. april. Idag fik jeg min afsked.

12. april. Idag tager jeg afsked med børnene og konfirmanderne.

11. maj. Brev fra Rosendal; jeg er konstitueret i Thyregods sted; han er død.

14. maj. Idag begyndte jeg første gang på borgerskolen.

30. maj. Augusta²⁹⁾ og jeg var i Hover kirke, hvor vi hørte vor kære, rare patsor Svendsen.³⁰⁾

18. juni. Brev fra min eftermand Espesen i Sillerup om indløsningen.

19. juni. Rygte om kaldelse til Yding.

6. juli. Idag var jeg hele dagen og for sidste gang i Vejle borgerskole.

9. juli. Idag kom alt vort tøj herud til Yding.

14. juli. Idag sang jeg 1ste gang i kirken.

28. Formodentlig danske soldater, der siden 1852 havde tjent i den danske hær, og som nu fik ordre til at møde til kontrolforsamling for at aflægge faneed til kongen af Projsen. Som regel nægtede de fleste at aflægge eden. – Feldt er Christiansfeld.

29. Fru Rosendal.

30. Seminarieførstander Svendsen var tillige præst i Jelling og Hover.

Et kloster i Råhede?

Af Svend B. Troelsen

Ikke alene i middelalderens storby Ribe fandtes der klostre, men også i byens umiddelbare nærhed. Således vides der at have ligget et kloster i Seem sogn øst for Ribe, men også i Hviding sogn syd for byen synes der at have været et kloster, nemlig i landsbyen Råhede.

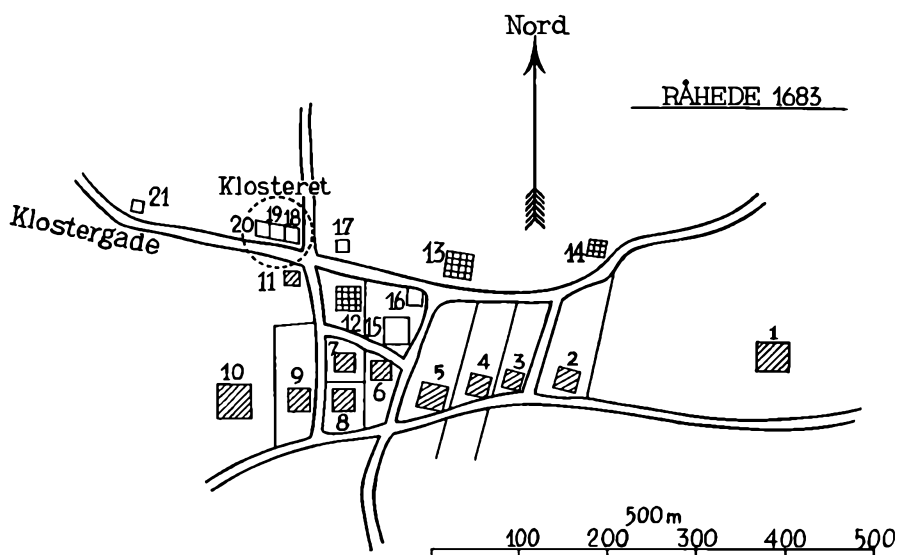
Hviding har sikkert i oldtiden spillet en ret betydelig rolle, thi ikke alene er landsbyen en af egnens ældste, men den har foruden at give navn til sognet også givet navn til herredet. Det ældste tingsted i Hviding herred lå da også i dette sogn, sikkert ikke langt fra kirken. Da sognet altså har været et af egnens kulturcentre i oldtiden, er det vel ikke så mærkeligt, at der under et eller andet forhold er blevet oprettet et kloster i sognet. Dette kloster skulle da have ligget ca. 800 m sydøst for kirken i landsbyen Råhede.

I en præsteindberetning fra 1765 skriver den daværende sognepræst i Hviding, Joachim Ewald, at der i Råhede findes en gade, som kaldes Klostergade, fordi der her i den katolske tid lå et kloster. Dette er omtrent den eneste beretning, der vidner om et kloster, thi i dag kendes blandt den lokale befolkning end ikke sagnet om et sådant. Dog er pastor

Ewalds beretning fra 1765 ikke helt upålidelig, der må være noget om sagen. I Hviding sogns ældste kirkebog har præsten indført følgende: Anno 1693 Dom. 23 p. Trin. døbttes Anders Mattesens Datter Doreth i Kloster og Anno 1700 den 29 Juni begravedes Dorothe Stoltis på Kloster. Altså har der endnu ved slutningen af 1600-tallet været et sted i Råhede, som man kaldte klosteret. Foruden disse to indførelser i sognets kirkebog, ses ofte navnet Kloster anvendt som efternavn for en slægt i Råhede. Ved en nøjere undersøgelse af disse navne fra kirkebogen, samt af slægten Klosters oprindelse, har stedet, hvor disse mennesker boede, kunnet bestemmes med ret stor nøjagtighed.

Dorothe Stoltis, der døde 1700, var blevet gift 1684 med Michel Stolt, samme Michel Stolt er identisk med den Michel Pedersen, der i 1690 var fæster af en lindevedsk forbedelse i Råhede. Anders Mattesen eller Mathiasen, hvis datter blev født 1693 var også fæster af en lindevedsk forbedelse i samme by og på samme tid, altså må der have været to af de såkaldte lindevedske forbedelser, som man har benævnt med navnet kloster. På samme tid boede på en Haderslevhus-gård i Råhede en bonde, Hans Andersen, som også kaldtes Hans Kloster. Han var flyttet ind på denne gård i 1660, da den tidligere bonde var blevet offer for pesten 1659. Tidligere havde han været fæster af en lindevedsk forbedelse i samme by, men denne var nu blevet fæstet af en Jens Poulsen også kaldet Jens Lintrup, og her-

Forklaring til skitsen.

De skraverede firkanter er de gårde og huse, som hørte under Haderslevhus, altså numrene fra 1 til 11. De ternede firkanter er gårdene og husene under Riberhus amt, numrene 12, 13 og 14. Endelig er de hvide firkanter gårdene og husene under godset Lindeved, numrene fra 15 til 21.

med synes ikke mindre end tre af de fem lindevedske forbedelser at have haft forbindelse med det tidligere kloster.

Hvorledes er da klosteret kommet under godset Lindeved? Efter reformationen i 1536 er dette kloster som alle andre blevet nedlagt, og bygningerne med den smule jord, der hørte til, er blevet købt af Niels Ludvigsen (Rosenkrands) den daværende ejer af Høgsbrogård, herregården i Hviding sogn. Klosteret har nu hørt under Høgsbrogård til 1613, dette år købte Gert Rantzau gården med al dens tilliggende af Kristoffer Rosenkrandses kreditorer. Samme Kristoffer Rosenkrands var nemlig allerede 1610 blevet henrettet for sine forfalskninger af gældsbreve. Gert Rantzau ejede foruden sit hovedgods Bredenburg, der lå i nærheden af Itzeho, også godset Lindeved, hvis hovedsæde lå sydvest for Flensborg i Store Vi sogn. Herregården i Høgsbro blev sammen med herregården Vesterbæk i Roager sogn lagt ind under Lindeved, og godset her i Nordvestslesvig blev styret af fogden, der boede på Høgsbrogård.

Endelig synes den jord, som tidligere hørte til de lindevedske forbedelser, og som ligger lige vest for landsbyen i forlængelse af den såkaldte »Klostergade«, endnu den dag i dag at bære navnet Klosterfenner.

— — —

På grundlag af det materiale fra Hviding sogn, som gennem årene er blevet afskrevet på arkiverne fra skyld- og pantebøger, tingbøger, jordebøger, skattelister og kirkebøger m. m. er det gengivne grundrids over landsbyen Råhede blevet til. Skitsen viser Råhede 1683 med dens gårde og huse. Når årstallet 1683 er blevet valgt, er det, fordi vi med markbogen som kilde, her har alle navnene på gårdmændene og husmændene i landsbyen.

Gilder og fester i Ketting

i tiden omkring 1825

Ved Christian Maibøll

Christian Knudsens samlinger til en beskrivelse af øen Als findes i Det kongelige Bibliotek (Ny kgl. Samling 4.2683 og 2684) og omfatter 34 bind. Desuden har han efterladt sig syv bind »Samlinger til en familiehistorie«, af hvilke de fem første ejes af frøken Marie Knudsen, Guderup, de to sidste af hendes broder i Helsingør. – Christian Knudsen fødtes den 17. april 1828 i Ketting som søn af kromand og høker Johan Peter Knudsen (død 1838) og Christine Margrethe Frost (død 1837). Efter forældrenes

tidlige død kom han i hjemmet hos farbroderen, pastor Jørgen Knudsen i Havnbjerg. Han var fra 1861 til 1867 kapellan hos biskop Jørgen Hansen i Egen og fra 1871 til 1900 sognepræst på Avernakø. Den 6. december 1911 døde han i Glostrup. Marie Knudsen, der i længere tid som ung pige opholdt sig i Avernakø præstegård, har fortalt mig, at onkel Christian om aftenen sad og skrev i sine samlinger ved skæret fra et tællelys. De her meddelte oplysninger stammer fra familiehistoriens femte bind.

Ringridergilde.

Om sommeren ved pinsedagstider holdt karlene fra Ketting og Bro et ringridergilde i Ketting kro. De red efter ringen med lange landser på gaden ud for biskoppens. Den, der fik ringen først tre gange, var konge og vandt en lille præmie. Karlene havde hvide bukser på, og deres heste var pyntede med blomster. Hver karl havde budt en pige med. De holdt derefter gilde med dans i kroen. Beværtningen plejede at være kaffe, risenvælling og punsch.

Baller om vinteren.

Når hertugen om vinteren havde holdt de sædvanlige klapjagter, skænkede han en lille sum penge til et børnebal for børnene fra Augustenborg, der blev holdt i Ketting kro. De små herrer og damer var meget pyntede og ikke lidet vigtige i al deres stads. De blev kørt frem og tilbage, og det var en stor fornøjelse for dem.

Ligeledes gav hertugen en sum til børnene på landet i omegnen af Ketting, der da kort efter fik et lille børnebal i kroen med samme traktement.

Den voksne ungdom fra Augustenborg holdt også om vinteren et sluttet bal, der stod i Ketting kro. De fleste af herrerne mødte i sort kjole og hvide benklæder, damerne for det meste i hvide kjoler.

Bal for Nørreherreds bønderfolk.

En smuk dag kørte vor moder selv om til Nørreherred, nærmest Havnbjerg og Svenstrup sogn, hvor hun havde mange venner, af hvilke dog må fremhæves synsmand Hans Jepsen og hans vakre kone Anne Nissen i Brandsbøl og synsmand Jacob Klausen i Svenstrup. Hun lod da en liste gå omkring i hver by med indbydelse til et bal, som holdtes i vinterens løb. Huset blev da gerne fuldt af gæster; hver mand mødte med sin kone. De kom dengang med deres gammeldags korsklæde inden under de stive huer, men det tog sig alligevel godt ud. De dansede på en anden måde end folk fra Sønderherred. Manden havde begge sine arme om konens liv, og hun lagde sine op på hans skuldre under dansen. De blev beværtede med kaffe, skinke med langkål eller steg og kage foruden punsch.

Skættegilder.

I efteråret blev hørren brådet i et hus ved landevejen udenfor byen, hvortil man hjalp hinanden med en pige og desuden lejede en del koner. De kom over middag og sad i den ene lo med deres arbejde. Når en karl så ind i loen til dem, var han vis på, at man sang ham et »skaglam« (= skættelam), hvori man sang ham en pige til, som man vidste syntes godt om ham. Frederik Skov var »Pigernes Jens« og blev naturligvis godt drillet.

(Når Ketting dengang havde et særligt hus udenfor byen til brådning, skyldes dette sikkert de dårlige erfaringer, man havde haft andre steder med at bruge gårdenes bageovne til hørrens behandling. Den 11. oktober 1816 ved middagstid opstod der således ildebrand på tolvmand Jens Rasmussens gård i Majbøl (nu Beck). Det brændte først i bakhuset, hvor man på denne tid af dagen skagede hør, som man i de foregående dage havde brådet i bageovnen. I få timer blev alle gårdens bygninger med hele avlen og en del af indboet luernes bytte. Vejret var stille, og derfor lykkedes det at bjerge nabohuset, især da man både fra Augustenborg og Sønderborg kom med sprøjterne. (Hørup præstearkiv. C. M.).

Kartegilder.

En vinteraften kunne man indbyde flere af byens piger til hjælp ved at karte ulden. Det gik da også løs på »kartelam«, for alt arbejde gik dengang med sang. »Oldemoder fra Jestrup« var da kommen til stede og sad fra den tid af i sovekammeret og spandt hver dag på ulden. Det var en gammel kone fra Jestrup i Tandslet sogn; hvordan vor moder havde fået fat på hende, ved jeg ikke. Hun lå i sovekammeret, og vor fader lagde sig op i det nederste gæstekammer. I begyndelsen var alt godt, men havde hun først sat sig godt fast, begyndte hun at herske og regere; så fyrede hun ordentlig i kakkellovnen, blev vranten og gnaven og smeldede i et væk over børnene, der ikke let gjorde hende fortræd, da de var gode, lydige og velopdragne børn.

Juleaften

fik vi risengrød, steg og æbleskiver. Efter bordet kom folkene ind og spillede kort om pebernødder. Hen på aftenen kunne enkelte af byens ungdom komme indenfor, forklædte og med masker på hovedet. Der blev da en gættten på, hvem det kunne være. Undertiden kunne de spille deres roller ganske godt; for det meste var det kun bajadsstreger. De fik et glas mjød og æbleskiver. Om natten blev en tallerken sat frem, på hvilken »Helligkrist« lagde adskilligt legetøj og gaver til børnene, som de fandt om morgenen.

(I Ulkebøl sogn var denne skik med at sætte en tallerken frem på den

åbne skorsten endnu brugelig i tiden før jul mellem 1890 og 1900, mens de egentlige gaver til børnen lå under juletræet, som tændtes juleaften. C.M.)

Nytårsaften.

Der opvartedes med risengrød, et svinehoved til langkål og æbleskiver. Efter bordet spillede der kort om pebernødder. Byens karle skød nytår ind, børnene klædte sig ud ligesom juleaften. Når der blev affyret skud for døren, blev vedkommende indbudt og beværtet med mjød og æbleskiver. Slog man potter på, rendte vedkommende gerne sin vej og måtte indhales. Når kirkeklokken slog tolv, forsamlede degn Klein sig med byens karle oppe ved kirkedøren og istemte med dem sangen: »O brødre, timen lyder. Den lyder sidste gang« osv. Men da der engang, da de stod deroppe, kom et svært bulder – det lød, som om det var inde i kirken, sagde han efter en stille pause meget alvorlig og højtidelig: »Kom, lad os gå herfra!« Og fra den tid stillede man sig op nede ved kirkens port og sang denne sang.

Helligtrekongersaften

blev også fejret med boghvedegrød og æbleskiver. Der spillede kort om pebernødder, og udklædte gæster kunne lade sig se. Ved denne tid sås også drenge fra Sønderborg eller Hans Ditlev fra Guderup at gå omkring, klædt i en hvid skjorte og synge til stjernen »Sangen om de hellige tre konger, der rejste til Bethlehem«. Det var nærmest for at tigge.

Mortensaften

blev ikke holdt i Ketting kro. Derimod lod kromand Chr. Krogh i Egenmølle gerne en indbydelsesliste gå omkring i omegnen til denne aften at spise Mortensgilde i Egenmølle kro. Vor fader foruden enkelte andre i Ketting tegnede sig gerne ved en sådan lejlighed.

— — —

Hermed en særlig tak til frøken Marie Knudsen, fordi jeg fik lov til at låne Christian Knudsens samlinger til en familiehistorie.

RUMLEPOTTEN

Af H. F. Petersen

Hvad vi oplever i vor barndom, er uudsletteligt, fordi vi kan genopleve, hvad vi har oplevet med vore sanser: berøring, hug, kys, venlige eller strenge blikke, spydigheder, behagelige og ubehagelige lugte, sød eller sur smag og ikke mindst lydene.

Det er meget forskellige ting, mennesker hørte således som børn, at de aldrig glemte dem, f. eks. bragende kanoner, kirkeklokken, kanebjælder, en rislende bæk, sus i træernes toppe, vognrumlen, hvinende bremses, melodier, urets tikken og slag, dyrenes brølen, miaven, gøen, grynten, kaglen, galen, fossende vandfald, torpedobådenes tuden, sirenerne, tågehorn, basuner, Stucka'er o. m. a.

Som dreng i Aabenraa (1900–14) husker jeg af de mange særlige lyde ved juletid særlig én, nemlig rumlepottens iørefaldende, uhyggelige og gådefulde spektakel. Selvom rumlepotten stadig ikke har fundet sin historieskriver, er det let at konstatere, at den er en både ældgammel og meget udbredt skik over hele Europa. Mon det derfor ikke er værd at undersøge lidt nærmere, hvad vi som børn egentlig var med til at møde i denne skik. Her er blot et par antydninger.

Rumlepotten, som nu er ved at forsvinde de fleste steder, havde mange forskellige navne Danmark over: i Jylland »rumlepotte«, »brummebuddi«, »guffe-, lurre- eller vokkepote«, »buddi- eller gummipotte«; på Sjælland, hvor rumlepotten ofte bestod af en kobberpote på 3 ben og et skaft, ombunden med en svineblære med et tagrør i, kaldtes den nogle steder »sotromme« eller »sofadle«. Da pastor H. F. Feilberg oplevede den første gang (nytårsaften 1860 i Valsbøl), bestod den af en sort jydepotte eller en syltekrukke med et stramt stykke blæreskind, igennem hvis midte der var skåret et hul og anbragt et rør, som man gned op og ned med fugtede fingre. Vi aabenraaere benyttede en konservesdåse; i Rumænien brugte man en lille tønde, hvis ene åbne ende var slukket med et stramt spændt skind, hvorigennem var ført en snor af hår, som man gned med harpiksede fingre.

Hvad lyden angår, kommer man uvilkårligt til at tænke på naturfolkens trommer og mægtige horn; den dag i dag er hornene i Alperne indtil 4 m lange. Mon ikke det kan antages, at rumlepotten er udgået af vort og andre folks urgamle naturreligion, og at den ved midvinter skulle forjage onde magter og som et led i månedyrkelsen indvarsle det nu begyndte nye år? Den engelske digter Alfred Tennyson tager i sit nytårsdigt tanken op: »ring ud det gamle, ring ind det nye; året er ved at svinde, lad det gå; ring ud det falske, ring ind det sande!«.

Men helt tydeligt bruger vor landsmand H. A. Brorson julesalmerne som et middel i kampen mod verdens falske juleglæde og de grove nytårsskikke med legestuer og rumlepot. I stedet for naturreligiøsitetens toner sætter han kristendommens hosianna og halleluja ind:

Bort verdens juleglæde
af hvert et hus og sind;
hver følge nu og træde

til barnet Jesus ind!
Bort syndig legestue!
Vi vil i stalden gå.

Bort syndens natteveje,
som man tilforne gik!
Hver hjælpe at udfeje
den gamle juleskik:
at danse og at stime
i verdens syndig' id,
hvor kunne det sig rime
med Jesu fødselstid?

Din lov skal høres, frelsermand,
så vidt og bredt i verdens land,
at jorden den skal ryste.
Vi synger om den søde fred,
at helvede skal skælve ved
vor julesang at høre.

Til tider lykkedes det virkelig ved julesang, julemusik og klokkekimen at overdøve den måske førkristelige rumlepottes koglen. Hvem ved, om ikke rumlepotten er en rest af trolddomsmusikken ved oldtidens gudstjener under åben himmel eller i gudehøvet? Feilberg ledte i hvert fald en gang tanken hen på »The bull roarer« (tyrebrøleren), som menes at have været anvendt i England.

Som kampinstrument står rumlepotten vel oprindelig på linje med lurerne og gjalderhornene, som ikke bare et signal, men et brugbart skræmmemiddel. Ikke enhver kunne som Achilleus, da han endelig tog del i kampen, skræmme trojanerne fra sans og samling ved sit 3 gange udstødte brøl (Illiadens 9. bog).

Således som rumlepotteskikkene formede sig op til vor tid, var rumlepotten som regel ledsaget af en vise og altid af gaver fra dem, man rumlede hos. Da viserne eller rimene ikke har været almindelige i Nørrejylland, modsat i Nord-og Sydslesvig og længere sydpå, ligger det nær at antage, at rumlepotviserne stammer fra Tyskland eller – snarere – fra Holland.

Ordene her i vor landsdel var forskellige fra sogn til sogn, men hovedindholdet det samme. Visen indleder som motto C. J. Bechs »Æ Rummelpot«s første årgang (1946):

Fru', Fru', luk æ Dør op,
æ Rummelpot vil ind,
dæ komme et Skif fra Holland,
de hæe saa grej en Vind.
Sty'mand vil vi prise,
Sty,mand vil vi rise,
sæt æ Sejl op i æ Top
aa gi mæ lidt i mi Rummelpot.

I 2. årgang er for resten på titelbladet gengivet den hollandske maler Jan Steens billede »Das Bohnenfest« (1668), hvor narren kommer ind til gildet med en rødbrun, glaseret rumlepote under armen.

Rektor Heinrich Petersen, Schlamersdorf, som vel er den, som i nyeste tid har beskæftiget sig mest med julens og nytårets skikke og viser her-hjemme, gengav i »Die Heimat« 1955 rumlepottens vise i sin udførlige skikkelse, således som jeg selv har hørt den sunget her i Angel:

Fiken (Fru, Fruken), mak de Dör up,
de Rummelpott will in!
Dor kümmt een Schipp von Holland,
dat hett so'n mojen (goden) Wind.
Schipper, wullt du wiken,
Bootsmann, wult du striken,
sett de Segel up de Topp,
unlat mi in mit min Rummelpott.

All de Lüd, de sünd so gut,
lang'n mi'n Appelkok herut.
Sind se'n beten kleen,
sogift dat twee för een;
sind se'n beten grot,
so hett dat ok keen Not.
Halli! Hallo!
Un'n Appelkok darto.

Det må jo indrømmes, at meningen med teksten er temmelig uklar, men ved at sammenholde de forskellige brudstykker af visen fra andre steder er det vel visens mening at skaffe lydhørhed for budskabet fra den store verden via Holland og få fjernet hindringerne ved sejladsen (vind og vejr samt mandskabets manglende iver), så gaven, både godterne og selve den bebudede store julegave, kan modtages.

Ude mod vest, hvor søfolkene kom hjem til jul med såvel gaver som oplevelser fra fjerne lande, lå det nær at synge om skibet og skipperen:

Schipper, de von Holland kommt,
het'en grot'n Rock an.
All, wat he vertelln kann,
Appeln un Bern smeckt ok noch got,
smit mi een in'n Rummelpott.

Jule- og nytårsløjerne gik side om side med julefesterne og var udtryk for menneskets medfødte trang til at glæde sig – uden nutidens overdrevne gaver. De mange helligidages fritid måtte udfyldes med et eller andet, og så fandt man på lege og viser samt mere eller mindre uskyldige drillerier.

I Holland fik for 300 år siden løjerne og drillerierne en særlig form, nemlig satiriske rumlepotviser. Da levede den berømte og vittige digter J. van Vondel, som, inden han gik over til den katolske tro, drev løjer med borgerskabet, prædikanter og kirkefolk.

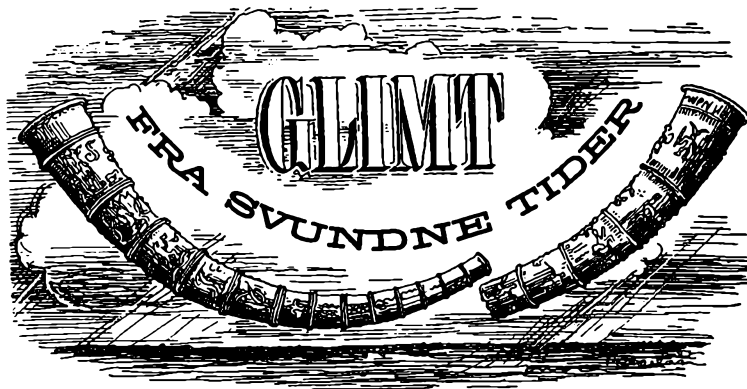
I 1634 udsender han flere viser, bl. a. Rommels-Pots-Liedt i anledning af, at remonstranternes fjende, borgmester de Bont i Leiden, har mistet sin hund, Tyter (også navnet på en af stadens officerer) og underskriver sig i visen »Amsterdamsche Seep« med Saxo Grammaticus.

Rumlepotvisen har melodien: De Schout van Leyden het een Baert, ho man ho og begynder således:

De Schout van Leyen is in noot
Ho man ho
Tyter zijn liefste Hondt is doot
So mijn heer alsoo.
Doctor en Barbier quamen daer
Ho man ho
Te sien waer van't ghestorven waer
Soo Heer Schout alsoo.

En anden vise hedder »Rommelpot van't Hanekot« og handler om Hanekot – kirkerådet i Amsterdams – forhold til de hanen = prædikanterne. Her kan ikke gås videre ind på digtene, da de er lokalt bestemt og tydelig nok propaganda –, henholdsvis angrebsskrifter i kirkelige fejder.

Jeg håber, at de givne oplysninger viser, at rumlepotten og dens saga kan afgive et omfattende, både broget og interessant stof til belysning af, hvorledes man op igennem tiderne har fejret jul og nytår.

Vedsted kirke klædt i sorg

På Frederik 5's begravelsesdag den 18. marts 1766 har sognepræsten i Vedsted for egen regning pyntet sin kirke meget smukt.

1) Alterbordet såvel som tavlen var overtrukket med hvidt. På toppen af altertavlen så man vor højsalige konges, Frederik 5's, høje navn kunstfærdigt udført i sort og omgivet af en laurbærkrans, under denne viste månen og stjernerne sig i fuld glans.

2) På alterbordet så man atter vor hos Gud hvilende konges høje navn kunstfærdigt udført i sort og på begge sider to hvide pyramider med forskellige kongelige våben og to brændende vokslys behængt med stort flor, på den ene pyramide lå scepter og krone og på den anden sværdet.

3) Prædikestolen var også overtrukket med hvidt, således at de 4 evangelister og de 12 apostle viste sig meget smukke. Da nu prædikenen var slut og præsten nævnte vor allernådigste konge, Christian 7, forsvandt månen og stjernerne, og solen kom til syne, hvilket var meget net at se på,

og som vakte stor beundring blandt tilhørerne og tilskuerne i landsbyen.

Denne beretning findes i »Nachrichten vom Baltischen Meere« af 5. maj 1766. Den omtalte Vedsted-præst, Iver Thomsen, var født i Fredericia i 1717 som søn af borgmester Hans Thomsen. Han var blevet kapellan i Vedsted i 1750 og var sognepræst der fra 1753 til sin død den 13. oktober 1783.

Olav Christensen

Skibskirurg Johann Ackers efterladenskaber

I 1757 var skibskirurg Johann Acker afgået ved døden i Christianssand i Norge. Han var eneste søn af kirurg Johann Friedrich Acker, der stammede fra Saumburg i Sachsen, og som den 30. maj 1720, da han var 32 år gammel, var blevet borger i Haderslev. Borgmester og råd i Haderslev rettede den 23. august 1758¹, da faderen var død »her for nogen tid siden«², og da moderen forgæves havde forsøgt at få sønnens efterladenskaber udleveret,

henvendelse til borgmeste Hans Femmer i Christianssand herom.

I skrivelsen oplyses det, at efterlændskaberne var taget i forvaring på toldboden i Christianssand hos fuldmægtig Ryshel, som imidlertid havde næret betænkelighed ved at udlevere dem til moderen, idet han mente, at der måske kunne være andre arvinger.

Skibskirurgens efterlændskaber bestod ifølge moderens oplysninger af følgende ting:

En kårde af sølv,
6 lansekniive i sølvfederal,
6 åreladejern (Snapers) i federal,
en dito af sølv, ligeledes i federal,
en kasse med instrumenter og
et lille apotek,
en bibel,
en rød pose med 6 jerninstrumenter
og i rede penge 30 rdlr.

Da enken ikke alene havde bopæl i Haderslev, men også var eneste og rette arving efter den afdøde, kunne disse sager efter Haderslev magistrats mening uden betænkning udleveres, og man bad derfor om, at borgmesteren

ville foranledige, at fuldmægtig Ryshel mod behøring kvittering udleverede dem til postmester Boetius i København, som varetog enkens interesser.

Sorgen havde i øvrigt været en hyppig gæst i familien Ackers hjem. Af Vor Frue kirkes regnskaber³, der langt fra er fuldstændige, fremgår det således, at Johann Friederich Acker har haft yderligere mindst tre børn, der alle er døde som små. Han betaler for begravelser: den 30. januar 1730 for et lille barn, den 21. marts 1731 for et barn og den 25. februar 1734 for et barn på 1½ år, men også den sidste søn, formentlig den eneste, som er vokset op, har forældrene måttet så gå bort, og da moderen dør i 1759 og bliver begravet den 20. december, er slægten Ackers korte afsnit i Haderslev borgerskabs historie efter kun 40 års forløb dermed også sluttet.

Olav Christensen

1. Haderslev rådstuearkiv. Relationsprotokol 1758-60 (cod 47), p. 19-21.
2. Iflg. Vor Frue kirkes regnskab begravet 1. juli 1758.
3. LA Åb.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

- 1. årg. nr. 5, 6, 7, 8, 9, 11
  - 7. årg. nr. 7
  - 14. årg. nr. 7
  - 17. årg. nr. 1, 2, 8, 12
  - 18. årg. nr. 1 og
  - 21. årg. nr. 1 søges
- Også hele årgange købes

SØNDERJYDSK BOGHANDEL . Antikvariat

Apotekergade 4 . Telf. (045) 227 03 . Haderslev

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænselandets liv
grænselandets sang**

møder De i

Tydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

**Haslev
GYMNASIUM**

Kostskole for drenge

Eksamensret til Mellemskole-,
Real- og Studentereksamen.

Alle oplysninger ved henv. til
Peter Kæstel, rektor, Haslev

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Paul Thomsen

Krusaa

Kolonial, spirituosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekviperung.

**TÅBUKO
til bords...**

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mølægte

**Sønderborg
GARN**

Aktieselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

KØBENHAVN F.

**Brede Sogns
Spare- og Lånekasse**

Bredebro . Telefon 41341

Stiftet den 1. maj 1875

**Ladelund
Landbrugs og Mælkeriskole**

Brørup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjyds
Tæppefabrik**

A. R. Kjærby A-S
Højer

Graasten Bank $\frac{1}{5}$

Kontortid 9-12, 2-4, lørdag 9-1

GRAASTEN

$\frac{1}{5}$ Sønderjyds Frøforsyning
Frøavl & Frøhandel
Aabenraa

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKERI

AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

HORSENS HAVN

- Mange moderne stykgodskraner
- 7,00 m vanddybde
- Havnen kan besejles dag og nat
- Store arealer ved kaj og jernbanespor ledige til udleje

Windfeld-Hansens

Bomuldsspinderi A/s

VEJLE

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

Horsens - Telefoner: 207 - 807 - 808

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye og den ældre litteratur på hylderne

Haderslev - tlf. 2 25 71

SØNDERJYDSK BOGHANDEL

Apotekergade 4

Telefon 2 27 03

Boglade ved Kaja Lange Møller

Antikvariat ved H. C. Møller

HADERSLEV

Tønder Landmandsbank A/s

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns - Bylderup Bov
Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

Morsø Støbegods

Aktieselskabet

N. A. Christensen & Co.

Kongelig Hofleverandør

NYKØBING MORS

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM A/s • VOJENS